

Pojęcia kluczowe: rozstrzygnięcie o kosztach postępowania, obrońca z urzędu, uzupełnienie wynagrodzenia, rozproszona kontrola konstytucyjności

Błażej Gazda

Glosa do postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13.12.2023 r., sygn. akt I KZP 5/231

ABSTRACT

Glosa analizuje rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego w sprawie zgodności prawa z Konstytucją RP, zwracając uwagę na kluczowe kwestie. Sąd uznał uchylenie niekonstytucyjnych przepisów za trafne i wskazał procedurę uzupełniania orzeczeń o koszty postępowania na podstawie art. 626 § 2 k.p.k., co upraszcza proces. Podkreślono rolę rozproszonej kontroli konstytucyjności w ochronie praw jednostek. Wyrok zrównuje wynagrodzenia adwokatów z urzędu i z wyboru, wskazując na potrzebę dalszych zmian dla stabilności prawa.

I. WSTĘP

Głosowane postanowienie zapadło wskutek wniesionego przez Rzecznika Praw Obywatelskich zagadnienia prawnego z dnia 26.06.2023 r. wymagającego zasadniczej wykładni ustawy. Dotyczyło ono rozbieżności ujawnionych w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz sądów powszechnych dotyczących wykładni art. 626 § 2 k.p.k. w zw. z art. 190 ust. 4 Konstytucji RP po zapadłym w dniu 20.12.2022 r. wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie o sygn. akt SK 78/21, uchylającym treść normy prawnej, tj. § 17 ust. 1 pkt 2 oraz § 17 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3.10.2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu.

Zagadnienie prawne przedstawione przez Rzecznika Praw Obywatelskich dotyczyło następującego pytania:

- czy orzeczenie w przedmiocie rozstrzygnięcia o kosztach wydawane w trybie art. 626 § 2 k.p.k. mieści się w pojęciu innego rozstrzygnięcia na zasadach i w trybie określonym w przepisach właściwych dla danego postępowania,

1 Postanowienie SN z 13.12.2023 r. (I KZP 5/23), LEX nr 3644320.

o którym mowa w art. 190 ust. 4 Konstytucji RP, a jeżeli tak, to czy wobec eliminacji z porządku prawnego norm prawnych zawartych w § 17 ust. 1 pkt 2 oraz § 17 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3.10.2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu, obrońcom oraz pełnomocnikom przysługuje uprawnienie do skorzystania ze skutków wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20.12.2022 r., sygn. akt SK 78/21², poprzez wnioskowanie na podstawie art. 626 § 2 k.p.k. o uzupełnienie (podwyższenie) wynagrodzenia za pomoc prawną z urzędu, a świadczoną w postępowaniach zakończonych prawomocnym orzeczeniem sądu powszechnego, opartych, w części dotyczącej rozstrzygnięcia o kosztach postępowania, na niekonstytucyjnej normie prawnej?

II. TŁO SPRAWY

Nim zostanie wskazane, jakie rozbieżności w orzecznictwie sądów powszechnych doprowadziły do przedstawienia przez Rzecznika Praw Obywatelskich takiego pytania Sądowi Najwyższemu, zasadne jest skrótowe odniesienie się do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20.12.2022 r.³ Powyższy wyrok zapadł w związku ze złożoną przez adwokata, będącego obrońcą z urzędu w innym postępowaniu karnym, skargą konstytucyjną. Złożenie jej było podyktowane sytuacją procesową, w jakiej znalazł się powyższy obrońca. Dotyczyło to sytuacji, w której jeden z sądów rejonowych w wyroku I instancji zasądził na jego rzecz od Skarbu Państwa kwotę 720 zł powiększoną o podatek VAT, tytułem wykonanej a nieopłaconej obrony z urzędu.

Z tym orzeczeniem nie zgodził się obrońca, który złożył zażalenie do właściwego sądu okręgowego. W uzasadnieniu zażalenia skarżący podniósł, że stawka podstawowa określona w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 3.10.2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu⁴, dla sprawy karnej związanej z postępowaniem przygotowawczym prowadzonym w formie śledztwa, zasądzona została w kwocie 300 zł powiększonej o podatek VAT, zaś za postępowanie sądowe sąd przyznał kwotę 420 zł. Skarżący dalej podkreślił, że w stosunku do adwokata z wyboru ustanowionego przez stronę kwota minimalnego wynagrodzenia należnego na rzecz obrońcy stanowi wartość odpowiednio 600 zł za postępowanie przygotowawcze oraz 840 zł za postępowanie sądowe (zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia

2 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20.12.2022 r., sygn. akt SK 78/21 (Dz.U. poz. 2790).

3 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20.12.2022 r., sygn. akt SK 78/21 (Dz.U. poz. 2790).

4 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3.10.2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2631 z późn. zm.).

22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie⁵). Dalej podniósł, że obecne zróżnicowanie stawek adwokackich w zależności od tego, w jakim trybie został ustanowiony obrońca, narusza standard konstytucyjny, wywodzony z art. 64 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1 zdanie drugie i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze ustawy zasadniczej. Nie podzielając argumentacji skarżącego, sąd okręgowy utrzymał w mocy postanowienie kosztowe, które skutkowało dalszym wniesieniem skargi kasacyjnej.

Mając na uwadze powyższy stan faktyczny i związaną z nim skargę konstytucyjną, Trybunał Konstytucyjny (w składzie: STK Jarosław Wyrembak, STK Zbigniew Jędrzejewski, STK Andrzej Zielonacki) wydał wyrok, w którym podzielił argumentację skarżącego. Stwierdził, że § 17 ust. 1 pkt 2 oraz § 17 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3.10.2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu są niezgodne z art. 64 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1 zdanie drugie i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji RP przez to, że wskazane w nich stawki dla adwokatów ustanowionych obrońcami z urzędu są niższe od stawek w tych samych sprawach dla adwokatów ustanowionych obrońcami z wyboru. W uzasadnieniu wyroku Trybunał Konstytucyjny wskazał, w ślad za poprzednimi orzeczeniami, że art. 64 ust. 2 Konstytucji ustanawia zasadę równej dla wszystkich ochrony prawnej własności, innych praw majątkowych oraz prawa dziedziczenia. Trybunał Konstytucyjny, dokonując zatem wykładni tego przepisu, podkreślił, że przepis ten nie tylko nawiązuje do zasady równości, ale też daje wyraz ogólnemu stwierdzeniu, że wszystkie prawa majątkowe muszą podlegać ochronie prawnej. Powyższe stało się podstawą stwierdzenia niezgodności z Konstytucją wskazanych przepisów rozporządzenia. Skutkiem zaś niniejszego wyroku była między innymi utrata mocy obowiązującej § 17 ust. 1 pkt 2 oraz § 17 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3.10.2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu. Wskutek uchylenia tychże przepisów nieuchronna wydaje się być konieczność stworzenia nowej regulacji, która unormuje i wyrówna stawki wynagrodzenia dla obrońcy z urzędu i z wyboru, niwelując sprzeczność stwierdzoną przez Trybunał.

Postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym oraz wydany przez niego wyrok mają istotne znaczenie dla postępowania przed Sądem Najwyższym w kontekście dostrzeżenia i podkreślenia rozbieżności w orzecznictwie dotyczącym wniosków adwokatów o wynagrodzenie z urzędu, a także w interpretacji art. 626 § 2 k.p.k. w związku z art. 190 ust. 4 Konstytucji. Bezpośrednią natomiast przyczyną złożenia przez Rzecznika Praw Obywatelskich zapytania prawnego do Sądu Najwyższego było dostrzeżenie rozbieżności w orzecznictwie sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego, dotyczące odmiennego sposobu rozpoznawania wniosków adwokatów,

5 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1964 z późn. zm.).

w oparciu o art. 626 § 2 k.p.k. w zw. z art. 190 ust. 4 Konstytucji. W orzecznictwie pojawiły się dwa sposoby rozpoznawania powyższych wniosków. Pierwszy opierał się na przyjęciu, że istnieje możliwość uczynienia zadość wskazaniom zawartym w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23.04.2020 r., poprzez zastosowanie instytucji uzupełniającego orzeczenia w przedmiocie kosztów postępowania wyrażonego w art. 626 § 2 k.p.k. Drugi ze sposobów zakładał natomiast konieczność uruchomienia procedury wznowieniowej opartej na przepisie z art. 540 § 2 k.p.k. Rzecznik przedstawił dwa odmienne orzeczenia Sądu Najwyższego, jak również liczne orzeczenia sądów powszechnych rozstrzygające tę kwestię na jeden z powyższych sposobów. Natomiast sam opowiedział się za taką wykładnią przepisów, która zakłada, że w sytuacji zaistnienia konieczności uzupełnienia (podwyższenia) wynagrodzenia za pomoc prawną z urzędu należy założyć, iż o uzupełnienie wyroku strona powinna wystąpić na podstawie art. 626 § 2 k.p.k. w zw. z art. 190 ust. 4 Konstytucji.

III. ORZECZENIE SĄDU NAJWYŻSZEGO

W takim stanie faktycznym i prawnym Sąd Najwyższy postanowieniem podjętym w składzie siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13.12.2023 r. postanowił odmówić podjęcia uchwały. *Prima facie* mogłoby się wydawać, zwłaszcza przy dostrzeżeniu realnych problemów interpretacyjnych dotyczących powyższego zagadnienia, że wyżej wskazane postanowienie zostało wydane w sposób błędny. Jednak wnikliwa analiza pisemnych motywów postanowienia wskazuje na zasadność odmowy podjęcia uchwały oraz na to, że Sąd Najwyższy wyszedł poza ramy problemu, podejmując się oceny zagadnienia znacznie bardziej ważkiego. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu odniósł się również do przedmiotowego zagadnienia, wskazując, że dostrzega problem dotyczący rozbieżności orzecznich. Niemniej powstaje pytanie, czy wskazanie przez Sąd Najwyższy rozwiązania tego zagadnienia doprowadzi do ujednolicenia orzecznictwa sądów powszechnych. Może wydawać się to wątpliwe. Szczegółowa analiza powyższego zagadnienia zostanie przedstawiona w dalszej części tekstu.

Sąd Najwyższy w omawianym postanowieniu odmówił podjęcia uchwały z dwóch powodów. W pierwszej kolejności Sąd ten stwierdził, że zagadnienie wskazane przez Rzecznika Praw Obywatelskich aktualizować się może, gdy orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego można nadać charakter powszechnie obowiązujący i ostateczny. Zdaniem Sądu Najwyższego wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20.12.2022 r. skutków takich nie wywiera, bowiem w składzie orzekającym Trybunału wydającego to orzeczenie uczestniczył Jarosław Wyrembak, który nie został wybrany na stanowisko sędziego w sposób właściwy. W tym zakresie Sąd Najwyższy powołał się na wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 7.05.2021 r. w sprawie

4907/18, XERO FLOR przeciwko Polsce⁶, w którym orzeczono, że rozstrzygnięcie sprawy przez skład orzekający Trybunału Konstytucyjnego z udziałem osoby wybranej na miejsce już zajęte narusza art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Materia ta dotyczy tzw. sędziów spornych a orzekających w Trybunale Konstytucyjnym. Uwaga ta pozostaje aktualna w stosunku do trzech osób wybranych przez Sejm VIII kadencji, a obecnie obejmuje również zastępców dwóch zmarłych z tychże, powołanych na wakujące stanowiska sędziów Trybunału Konstytucyjnego. Legalność wcześniejszego wyboru trzech sędziów przez Sejm VII kadencji została potwierdzona przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 3.12.2015 r. (sygn. akt K 34/15⁷). Oznacza to, że R. Hauser, A. Jakubecki i K. Ślęzak są legalnie wybranymi sędziami Trybunału Konstytucyjnego, a Prezydent RP do tej pory nie odebrał od nich ślubowania. Z kolei ślubowanie zostało odebrane od osób wybranych na ich miejsce, a w dacie pisania niniejszej glosy dotyczy to M. Muszyńskiego, J. Piskorskiego oraz J. Wyrembaka. Europejski Trybunał Praw Człowieka w omawianym wyroku wskazał, że zarówno Sejm VIII kadencji, dokonując wyboru pięciu sędziów w dniu 3.12.2015 r., jak i Prezydent RP byli świadomi zbliżającego się rozstrzygnięcia sprawy dotyczącej prawidłowości obsady Trybunału Konstytucyjnego. Ich pośpieszne działanie, w tym przyjęcie ślubowania w porze nocnej, budzi wątpliwości, wskazujące na pozaprawną ingerencję w proces wyboru sędziów konstytucyjnych. Sąd Najwyższy w omawianym postanowieniu podzielił w całości ocenę dokonaną przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wskazał dodatkowo, że Sejm VIII kadencji nie miał podstaw – bowiem działał poza trybem – do podjęcia uchwały z dnia 26.11.2015 r.⁸, ale także niewiarygodny pośpiech Prezydenta RP, który przyjmował ślubowanie od wybranych osób w porze nocnej, zaraz po wyborze, jawi się jako zdarzenie bezprecedensowe. Sąd Najwyższy dalej stwierdził, że skoro w wyroku Trybunału Konstytucyjnego zasiadał nieprawidłowo wybrany sędzia Jarosław Wyrębak, to nie można uznać, że to orzeczenie jest wyrokiem, którego treść objęta jest skutkiem wyznaczonym normą art. 190 ust. 1 Konstytucji RP.

Podsumowując, Sąd Najwyższy wskazał, że nie może akceptować takiego orzeczenia, które zapadło jako następstwo stanu naruszenia Konstytucji RP, albowiem gdyby takie orzeczenie było uznane za obowiązujące, to Sąd Najwyższy zaakceptowałby istnienie deliktu konstytucyjnego oraz uznałby skuteczność orzeczenia, które zmierzało do ochrony stanu wywołanego takim deliktem, co można byłoby określić jako ochrona „paserstwa konstytucyjnego”. Sąd Najwyższy stwierdził, że orzeczenie wydane przez Trybunał Konstytucyjny w składzie z nieprawidłowo wybranym sędzią

6 Wyrok ETPC z 7.05.2021 r., 4907/18, XERO FLOR W POLSCE SP. Z O. O. v. POLSKA, LEX nr 3170326.

7 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3.12.2015 r., sygn. akt K 34/15 (Dz.U. poz. 2129).

8 Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26.11.2015 r. w sprawie zmiany Regulaminu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. z 2015 r. poz. 1136).

nie może być uznane za wiążące, ponieważ jego legalność zostaje podważona naruszeniem zasad konstytucyjnych.

Ponadto Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały w sprawie I KZP 5/23 z powodu braku potrzeby rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego, które zostało mu przedłożone. Sąd Najwyższy uznał, że istniejące przepisy prawne są wystarczające do rozstrzygnięcia sprawy, a stanowisko sądu w tej sprawie nie wymaga doprecyzowania w formie uchwały. Zasadniczo Sąd Najwyższy ma możliwość odmowy podjęcia uchwały, jeśli uzna, że dane zagadnienie nie jest na tyle istotne lub nie wywołuje istotnych wątpliwości prawnych, które wymagałyby ujednolicenia orzecznictwa. Może to również oznaczać, że kwestia przedstawiona w zapytaniu nie była wystarczająco nowa lub nie stwarzała potrzeby dokonania nowej wykładni przepisów.

Choć odmowa podjęcia uchwały w sprawie I KZP 5/23 nie odnosiła się bezpośrednio do badania legalności powołania sędziów Trybunału Konstytucyjnego, to temat ten miał znaczenie pośrednie, ponieważ wątpliwości dotyczące nieprawidłowości powołań sędziów TK mogły wpłynąć na decyzję Sądu Najwyższego o niewydawaniu uchwały, która mogłaby legitymizować orzeczenia Trybunału zapadające w składzie z sędziami, których powołanie było kwestionowane. Tożsame stanowisko zawarł już wcześniej Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 16.09.2021 r., sygn. akt I Kz 29/21⁹.

Jak już wyżej zostało wskazane, pomimo niepodjęcia uchwały, Sąd Najwyższy dostrzegł wątpliwości co do konstytucyjności niektórych przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3.10.2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu, choć uznał, że są one niezasadne w świetle jasnej treści przepisów prawnych.

W pierwszej kolejności Sąd Najwyższy powołał się na inny wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23.04.2020 r., sygn. akt SK 66/19¹⁰, który wprowadził przepisy poprzednio obowiązujących, a zawartych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 22.10.2015 r. regulujących materię zwrotu przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu¹¹, ale w którym wzorce konstytucyjne, a określone w art. 64 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1 zdanie drugie i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji RP mogą mieć zastosowanie do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3.10.2016 r. W tym wyroku Trybunału Konstytucyjnego podkreślono, że przepisy zawarte w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 22.10.2015 r. naruszały zasady konstytucyjne, w szczególności zasadę równej dla wszystkich ochrony własności i innych praw majątkowych. Czysto formalne wyodrębnienie na poziomie podkonstytucyjnym

9 Postanowienie SN z 16.09.2021 r., I KZ 29/21, OSNK 2021/10, poz. 41.

10 Wyrok TK z 23.04.2020 r., SK 66/19, OTK-A 2020/13.

11 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1964 z późn. zm.).

jakiegoś prawa majątkowego i zapewnienie zasadniczo odmiennej ochrony prawnej temu prawu w stosunku do innego, należącego wprawdzie do formalnie różnej kategorii praw majątkowych, ale treściowo, konstrukcyjnie i funkcjonalnie zbliżonego czy prawie identycznego z prawem, któremu przyznawana jest ochrona znacznie silniejsza – może uzasadniać zarzut naruszenia zasady równej ochrony wyrażonej w art. 64 ust. 2 Konstytucji. Jak dostrzegł Sąd Najwyższy, ani z art. 29 ust. 2 Prawa o adwokaturze, ani pozostałych przepisów tej ustawy nie można na gruncie językowym ani celowościowym wyprowadzić podstawy dla Ministra Sprawiedliwości do zróżnicowania wynagrodzenia adwokatów w reżimie rozporządzenia z 2015 r. w porównaniu do r.o.c.a. W tym przypadku uzależnienie w akcie podstawowym wysokości wynagrodzenia od tego, czy adwokat świadczył pomoc prawną jako pełnomocnik z wyboru czy z urzędu, stanowiło niedopuszczalną w demokratycznym państwie prawa samowolę legislacyjną, w sposób nieproporcjonalny ingerującą w uprawnienia pełnomocników z urzędu do uzyskania wynagrodzenia za ich pracę.

Ponadto Sąd Najwyższy wskazał, że w przypadku przepisów rangi ustawowej kontrola zgodności z Konstytucją konkretnych, zawartych w tych aktach prawnych regulacji to w pierwszym rzędzie kompetencja sądu konstytucyjnego, aczkolwiek nie można wykluczyć dokonywania takiej kontroli przez sądy na podstawie art. 8 ust. 2 Konstytucji RP. Jeżeli natomiast chodzi o pozaustawowe akty prawa, jak w przedmiotowym zagadnieniu dotyczącym rozporządzenia, to do przeprowadzenia tzw. rozproszonej kontroli konstytucyjnej uprawniony jest każdy sąd. W doktrynie prawa i judykaturze obowiązuje zaproponowane przez L. Garlickiego rozróżnienie trzech rodzajów bezpośredniego stosowania ustawy zasadniczej, tj. stosowanie samoistne Konstytucji, jej współstosowanie z ustawą oraz stosowanie kolizyjne ustawy i Konstytucji¹². Stosowanie samoistne ustawy zasadniczej może mieć miejsce wówczas, gdy nie ma regulacji ustawowej dotyczącej danej materii, a regulacja konstytucyjna jest na tyle precyzyjna, że możliwe jest jej bezpośrednie stosowanie. Współstosowanie Konstytucji i ustawy, nazywane w orzecznictwie „słabszą wersją bezpośredniego stosowania Konstytucji”¹³, jest najczęściej występującą formą bezpośredniego stosowania ustawy zasadniczej. Umożliwia ona ustalenie rozumienia przepisu ustawy w sposób uwzględniający treść norm, zasad i wartości konstytucyjnych (tzw. współstosowanie interpretacyjne). Natomiast stosowanie kolizyjne ma miejsce wówczas, gdy dana materia jest regulowana przez przepis konstytucyjny i podkonstytucyjny, ale ich równoczesne stosowanie – z uwagi na nieusuwalną w drodze wykładni sprzeczność, która między nimi zachodzi – nie jest możliwe. W takiej sytuacji reakcja sądu zależna jest od rangi aktu prawnego, który pozostaje w kolizji z Konstytucją. Jeśli jest nim ustawa, to sąd powinien skorzystać z możliwości wystąpienia z pytaniem prawnym do

12 Postanowienie TK z 4.10.2010 r., P 12/08, OTK-A 2010/8, poz. 86.

13 W. Sanetra, *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP przez Sąd Najwyższy*, PS 2017/2, s. 5–29.

Trybunału Konstytucyjnego, bowiem bezpośrednie stosowanie ustawy zasadniczej nie uprawnia do pomijania niekonstytucyjnej ustawy przez sędziego, który ustawie podlega¹⁴. Jeśli natomiast sędzia stwierdzi niekonstytucyjność aktu podustawowego (np. rozporządzenia), to może akt ten pominąć w procesie orzekania, co określane jest mianem incydentalnej kontroli konstytucyjności prawa¹⁵.

W orzecznictwie sądowym i orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego od lat dopuszcza się jednak w niektórych sytuacjach również pominięcie niekonstytucyjnej ustawy przez sąd w procesie orzekania (np. w razie zaistnienia wtórnej niekonstytucyjności albo w razie przyznania przez Trybunał Konstytucyjny przywileju korzyści w okresie odroczenia utraty mocy obowiązującej niekonstytucyjnego przepisu). Uznać można zatem, iż wskutek przejętej linii orzeczniczej sądy pozostają uprawnione do przeprowadzania tzw. rozproszonej kontroli konstytucyjności przepisów prawnych w konkretnych sytuacjach wskazanych powyżej. Artykuł 8 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej dopuszcza możliwość istnienia wyjątków od zasady bezpośredniego stosowania Konstytucji, wskazując, że Konstytucja może stanowić inaczej w kwestii sposobu jej stosowania. Jednocześnie jednak Konstytucja takiego innego stosowania jej przepisów niż bezpośrednio nie przewiduje. Nie można również przyjąć, że owo stosowanie ustawy zasadniczej w inny sposób oznacza pośrednie stosowanie Konstytucji, a zatem za pośrednictwem ustawy. Byłaby to wspomniana wyżej forma współstosowania, która nie jest wyjątkiem, lecz elementem zasady bezpośredniego stosowania Konstytucji¹⁶.

Te rozważania doprowadziły do konkluzji przedstawionej w omawianym postanowieniu, że w przypadku złożenia przez adwokata będącego obrońcą lub pełnomocnikiem z urzędu wniosku o zasądzenie od Skarbu Państwa w postępowaniu karnym kosztów takiej nieopłaconej pomocy, przy zastosowaniu stawek określonych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie, do kompetencji sądu należy przeprowadzenie rozproszonej kontroli konstytucyjnej rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3.10.2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu, w oparciu o wzorce konstytucyjne omówione m.in. w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23.04.2020 r., sygn. akt SK 66/19. Jeżeli taka kontrola doprowadzi do konkluzji o niekonstytucyjności określonej normy prawnej zawartej w danym przepisie, to za oczywiste należy uznać pominięcie jej przy orzekaniu tych niekonstytucyjnych regulacji, a oparcie się na przepisach powołanego wyżej rozporządzenia regulującego opłaty za czynności adwokackie z wyboru.

14 Wyrok TK z 31.01.2001 r., P 4/99, OTK 2001/1, poz. 5.

15 Wyrok NSA z 29.11.2022 r., III OSK 2652/21, LEX nr 3438141.

16 M. Florczak-Wątor (w:) *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023, art. 8.

Dodatkowo Sąd Najwyższy wskazał, że do tego rodzaju korekty rozstrzygnięcia w przedmiocie kosztów pomocy prawnej świadczonej z urzędu może dojść w postanowieniu wydanym na podstawie art. 626 § 2 k.p.k. Przepis ten określa sytuację, w której może zostać wydane uzupełniające orzeczenie w przedmiocie kosztów postępowania. Zgodnie z art. 626 § 1 k.p.k. w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie sąd określa, kto, w jakiej części i zakresie ponosi koszty procesu. Natomiast art. 626 § 2 k.p.k. stanowi, że jeżeli w orzeczeniu wymienionym w § 1 nie zamieszczono rozstrzygnięcia o kosztach, jak również gdy zachodzi konieczność dodatkowego ustalenia ich wysokości lub rozstrzygnięcia o kosztach postępowania wykonawczego, orzeczenie w tym przedmiocie wydaje odpowiednio sąd pierwszej instancji, sąd odwoławczy, a w zakresie dodatkowego ustalenia wysokości kosztów także referendarz sądowy właściwego sądu. Dotyczy to sytuacji, w której w orzeczeniu kończącym postępowanie nie orzeczono o kosztach, jak również gdy zachodzi konieczność dodatkowego ustalenia ich wysokości lub rozstrzygnięcia o kosztach postępowania wykonawczego¹⁷. Art. 626 § 2 k.p.k. ma zastosowanie zarówno wtedy, gdy w ogóle nie rozstrzygnięto o kosztach, jak i wówczas, gdy w orzeczeniu sąd nie wypowiedział się o kosztach obciążających jedną ze stron, którą może być także Skarb Państwa, ewentualnie gdy zachodzi konieczność dodatkowego ustalenia wysokości kosztów procesu, np. w wyroku nie orzeczono o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej oskarżonemu z urzędu¹⁸. W trybie art. 626 § 2 k.p.k. można orzekać również o kosztach postępowania wykonawczego. Konieczność dodatkowego ustalenia kosztów dotyczy kosztów dotychczas nieznanymi sądowi, a więc takich, które albo powstały po wydaniu orzeczenia, albo takich, których wysokość stała się sądowi znana dopiero po jego wydaniu. Konieczność taka zachodzi również w stosunku do kosztów pominiętych przez sąd we wcześniejszym orzeczeniu¹⁹. Zaś błędne wyliczenie kosztów przez sąd (np. polegające na pominięciu określonych wydatków) powinno być korygowane w drodze zwykłych środków zaskarżenia, nie zaś z wykorzystaniem trybu przewidzianego w art. 626 § 2²⁰. Pogląd ten zasługuje na aprobatę, gdyż orzeczenie o kosztach zawarte np. w wyroku stanowi materialną treść rozstrzygnięcia, którą można skorygować wyłącznie przez wniesienie środka zaskarżenia, a nie w trybie przewidzianym w art. 626 § 2 czy też w trybie związanym ze sprostowaniem oczywistej omyłki pisarskiej (art. 105 k.p.k.)²¹.

Zdaniem Sądu Najwyższego stwierdzenie niezgodności z Konstytucją całości lub części normy prawnej określonej jednostki redakcyjnej rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3.10.2016 r. przez orzekający w tym przedmiocie sąd traktować

17 Postanowienie SN z 10.05.2023 r., IV KZ 9/23, LEX nr 3564811.

18 Postanowienie SN z 25.10.2023 r., I KO 30/23, LEX nr 3621530.

19 K. Eichstaedt (w:) *Kodeks postępowania karnego*, t. 2, *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2024, art. 626.

20 Postanowienie SA we Wrocławiu z 2.11.2011 r., II AKz 446/11, KZS 2012/1, poz. 94.

21 K. Eichstaedt (w:) *Kodeks postępowania karnego*, t. 2, *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2024, art. 626.

należy jako okoliczność nieznana dotąd sądowi, gdyż dopiero efekt przeprowadzenia rozproszonej kontroli konstytucyjnej, w wypadku stwierdzenia niekonstytucyjności, tworzy nowy, wcześniej nieznany stan prawny. To daje możliwość sądowi wydania uzupełniającego postanowienia o kosztach z art. 626 § 2 k.p.k., albowiem zaktualizowała się przesłanka wskazana w tym przepisie wyrażona w formule „gdy zachodzi konieczność dodatkowego ich ustalenia”. Sąd Najwyższy w omawianym postanowieniu wskazał, że stwierdzenie przez sąd niekonstytucyjności przepisów, na podstawie których orzeczono o kosztach pomocy prawnej świadczonej przez adwokata z urzędu, obliguje do odstąpienia od ich stosowania i umożliwia, w trybie przepisu art. 626 § 2 k.p.k., wydanie postanowienia uzupełniającego, z uwzględnieniem stawek należnych adwokatowi działającemu z wyboru.

IV. ANALIZA ROZSTRZYGNIĘCIA SN

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego należy ocenić jako trafne. Sąd podkreślił, że uchylenie niekonstytucyjnych przepisów powinno skutkować równym traktowaniem adwokatów niezależnie od trybu ustanowienia. Wskazał również drogę proceduralną dla sądów powszechnych, umożliwiając uzupełnianie orzeczeń o koszty na podstawie art. 626 § 2 k.p.k., co eliminuje konieczność wznowienia postępowania, a wprowadza możliwość uzupełnienia wydanych już orzeczeń.

Jednym z kluczowych aspektów omawianego postanowienia jest praktyczne wskazanie mechanizmu proceduralnego dla sądów powszechnych. Art. 626 § 2 k.p.k. umożliwia uzupełnienie orzeczenia w zakresie kosztów w sytuacji, gdy wcześniejsze rozstrzygnięcie nie uwzględniało wszystkich wymaganych elementów. W kontekście głosowanego postanowienia oznacza to, że sądy mogą rozpatrywać wnioski dotyczące zwiększenia wynagrodzenia adwokatów z urzędu w oparciu o nowe podstawy konstytucyjne, które wcześniej nie były uwzględnione. Takie rozwiązanie może znacząco odciążyć sądy rejonowe i okręgowe, eliminując konieczność uruchamiania procedury wznowieniowej z art. 540 § 2 k.p.k. Wznowienie postępowania jest procesem bardziej skomplikowanym, wymagającym oceny przez wyższą instancję oraz spełnienia bardziej rygorystycznych przesłanek. Dzięki możliwości uzupełnienia orzeczenia w trybie art. 626 § 2 k.p.k. proces ten staje się bardziej elastyczny i dostosowany do potrzeb praktyki sądowej.

Sąd Najwyższy, w omawianym postanowieniu, przypomniał również o możliwości stosowania przez sądy powszechne rozproszonej kontroli konstytucyjności przepisów podustawowych. To podejście ma fundamentalne znaczenie w kontekście budowania świadomości konstytucyjnej wśród sędziów oraz zwiększenia autonomii sądów powszechnych w zakresie ochrony praw konstytucyjnych. Nie sposób jednak pominąć wyzwań praktycznych związanych z takim podejściem. Jak wskazano

w analizie, sądy powszechne, zwłaszcza rejonowe, mogą napotkać trudności związane z ograniczeniami kadrowymi, brakiem dostępu do specjalistycznych analiz konstytucyjnych czy też ogólnym obciążeniem orzecznictwem. W związku z tym, choć mechanizm rozproszonej kontroli konstytucyjności jest krokiem w kierunku wzmocnienia ochrony praw jednostek, jego realizacja w praktyce wymaga dodatkowego wsparcia organizacyjnego i szkoleniowego dla sędziów.

Kolejnym aspektem zasługującym na uwzględnienie jest odniesienie Sądu Najwyższego do kryzysu konstytucyjnego, który dotyczył legalności powołania niektórych sędziów Trybunału Konstytucyjnego. Sąd Najwyższy w swoich wywodach szczegółowo uzasadnił swoje stanowisko, wskazując na konieczność przestrzegania zasad praworządności i niezawisłości sądów jako fundamentów demokratycznego państwa prawa. W szczególności podkreślono, że orzeczenia wydane z udziałem osób, których powołanie na stanowiska sędziowskie odbyło się z naruszeniem przepisów prawa, nie mogą być uznawane za wiążące w świetle art. 190 Konstytucji RP. Przepis ten stanowi, że orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne. Uznać jednak należy, iż może tak być wyłącznie wtedy, gdy zostały wydane w sposób zgodny z procedurą konstytucyjną oraz przez właściwie powołane osoby. Sąd Najwyższy wyraził stanowisko, iż naruszenie zasad związanych z procedurą powoływania sędziów skutkuje podważeniem wiarygodności i legalności całego procesu orzekania, któremu to stanowisku należy przyznać pełną aprobatę. Takie podejście Sądu Najwyższego ma istotne znaczenie dla zachowania spójności i stabilności systemu prawnego, ponieważ brak reakcji na nieprawidłowości mogłyby prowadzić do erozji zaufania obywateli do wymiaru sprawiedliwości i podważać autorytet organów państwowych. Jednocześnie wskazano, że ochrona wartości konstytucyjnych, takich jak zasada legalizmu, podziału władzy czy niezależności sądów, wymaga stanowczych działań w celu przeciwdziałania skutkom kryzysu konstytucyjnego.

Sąd Najwyższy, opierając się na zasadach konstytucyjnych, podkreślił również, że wszelkie działania mające na celu ochronę tych wartości muszą być podejmowane w granicach prawa, z poszanowaniem zasad demokratycznych i praw człowieka. W ten sposób ta instytucja sądownicza stara się zapewnić, że system prawny pozostaje spójny, a jednocześnie zgodny z normami konstytucyjnymi, co jest niezbędne dla zapewnienia stabilności i wiarygodności wymiaru sprawiedliwości w Polsce. Z punktu widzenia praktyki stanowisko to podkreśla znaczenie niezależności sądownictwa jako filaru demokratycznego państwa prawa, zgodnie z art. 2 Konstytucji RP. Jednocześnie jednak uwydatnia konieczność szybkiego rozwiązania kryzysu konstytucyjnego w Polsce, aby uniknąć dalszego podważania legalności orzeczeń sądów i organów władzy publicznej.

Omawiane postanowienie Sądu Najwyższego może wywrzeć wpływ na przyszłe inicjatywy legislacyjne. Wprowadzenie nowego rozporządzenia Ministra

Sprawiedliwości z dnia 14.05.2024 r., które zrównało stawki wynagrodzeń adwokatów z urzędu i z wyboru, stanowi odpowiedź na krytykę niekonstytucyjnych przepisów. Jednakże zmiana legislacyjna, choć istotna, nie rozwiązuje wszystkich problemów związanych z praktycznym stosowaniem prawa w kontekście kosztów pomocy prawnej z urzędu, związanej chociażby z orzeczeniami zapadłymi w przeszłości. Sąd Najwyższy w swoim postanowieniu sygnalizuje również konieczność dalszych działań ustawodawczych mających na celu uporządkowanie przepisów dotyczących wynagrodzeń adwokatów. Harmonizacja stawek wynagrodzeń nie tylko eliminuje sprzeczności konstytucyjne, ale także wzmacnia zaufanie do systemu wymiaru sprawiedliwości, pokazując, że państwo traktuje równo wszystkie podmioty świadczące pomoc prawną.

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego w sprawie I KZP 5/23 jest krokiem w kierunku zapewnienia zgodności systemu prawnego z Konstytucją RP. Wskazanie ścieżki proceduralnej dla sądów powszechnych, umożliwiającej uzupełnienie orzeczeń o koszty postępowania, oraz swoiste przypomnienie o roli rozproszonej kontroli konstytucyjności podkreślają znaczenie niezależności sądów i bezpośredniego stosowania norm konstytucyjnych. Jednocześnie omawiane postanowienie uwypukla potrzebę rozwiązania kryzysu konstytucyjnego w Polsce oraz kontynuowania prac legislacyjnych mających na celu eliminację przepisów naruszających zasadę równości i sprawiedliwości proceduralnej. Wprowadzenie nowego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 2024 r. stanowi krok w dobrym kierunku, jednak dalsze działania są niezbędne, aby zapewnić stabilność i przewidywalność systemu prawnego. Głosowane postanowienie Sądu Najwyższego wyznacza istotne standardy dla funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, jednocześnie pozostawia przestrzeń do dalszych analiz i refleksji nad systemowymi problemami polskiego prawa.

V. PODSUMOWANIE

Głosowane postanowienie Sądu Najwyższego podkreśliło problem niekonstytucyjnego zróżnicowania wynagrodzeń adwokatów z urzędu i z wyboru, sugerując niezwłoczną konieczność ich wyrównania. Sąd ten wskazał, że wnioski dotyczące podwyższenia wynagrodzenia za pomoc prawną z urzędu można rozstrzygać w trybie art. 626 § 2 k.p.k., który pozwala na uzupełnianie orzeczenia w zakresie kosztów postępowania. Konsekwencją wyroku TK z 27.02.2024 r. była natomiast zmiana przepisów regulujących należności profesjonalnych pełnomocników, która wyrównała stawki wynagrodzeń adwokatów z urzędu i z wyboru w nowym rozporządzeniu z 14.05.2024 r. Przedstawiciele korporacyjnych zawodów prawniczych mogą korzystać z możliwości wnioskowania o dodatkowe ustalenie kosztów pomocy prawnej w świetle rozproszonej kontroli konstytucyjności w oparciu o nowo wprowadzone rozporządzenie.

Sąd Najwyższy, odmawiając podjęcia uchwały na podstawie argumentów wskazanych powyżej, postąpił prawidłowo. Wydaje się, że jest to następny sygnał ze strony Sądu Najwyższego, wskazujący na jego gotowość do obrony wartości państwa prawa oraz zasady bezstronności kluczowych organów władzy sądowniczej. Z drugiej strony Sąd ten, widząc problem orzeczniczy wskazany przez Rzecznika Praw Obywatelskich, dokonał prawidłowej oceny przepisów i wskazał drogę sądom powszechnym, w jaki sposób procedować w przedmiocie wniosków dotyczących uzupełnienia postanowienia kosztowego. Jednakże powstaje pytanie, czy sądy powszechne, zwłaszcza rejonowe – a bez wątpienia znaczna większość takich wniosków trafia właśnie tam – podejmą próbę dokonania rozproszonej kontroli konstytucyjnej. Wydaje się to być wysoce wątpliwe.

Końcowo wskazać należy, że został wydany kolejny wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27.02.2024 r., sygn. akt SK 90/22²², który także wskazuje na niekonstytucyjność przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3.10.2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu. Obecnie w obiegu prawnym funkcjonuje nowe rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14.05.2024 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa albo jednostki samorządu terytorialnego kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu²³, które zastąpiło poprzednie rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3.10.2016 r., którego dotyczył wyrok TK z dnia 23.04.2020 r., sygn. akt SK 66/19 oraz głosowane postanowienie SN. W nowym akcie prawnym wysokości poszczególnych kosztów obrony z urzędu są zrównane z tymi wynikającymi z rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie z wyboru.

adw. Błażej Gazda

Adwokat, wpisany na listę adwokatów Izby Adwokackiej we Wrocławiu. Specjalizuje się w prawie karnym, które stanowi również główny obszar jego zainteresowań naukowych. Realizuje je w ramach Prawniczych Seminariów Doktorskich w Instytucie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk.

Advocate at the District Bar Association in Wrocław. He specialises in criminal law, which is also his main area of research interest. He pursues his research interests within the framework of Legal Doctoral Seminars at the Institute of Law Studies of the Polish Academy of Sciences.

22 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27.02.2024 r., sygn. akt SK 90/22 (Dz.U. poz. 300).

23 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14.05.2024 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa albo jednostki samorządu terytorialnego kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U. poz. 763).

ABSTRACT

Keywords: *order on costs of proceedings, ex officio defence counsel, fee supplement, dispersed review of constitutionality*

Commentary on ruling of a panel of seven Supreme Court judges of 13 December 2023, I KZP 5/23

The commentary analyses the Supreme Court's decision on the constitutionality of a law, highlighting the key issues. The Court found the repeal of unconstitutional provisions to be correct and indicated the procedure for supplementing judgments with orders on costs of proceedings under Article 626(2) of the Code of Criminal Procedure, which simplifies the process. The role of dispersed review of constitutionality in protecting the rights of individuals is emphasised. The judgment equalises the remuneration of *ex officio* and elected defence counsels, indicating the need for further amendments to make the law stable.

Bibliografia

1. **Eichstaedt Krzysztof** (w:) *Kodeks postępowania karnego*, t. 2, *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2024
2. **Florczak-Wątor Monika** (w:) *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023
3. **Sanetra Walerian**, *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP przez Sąd Najwyższy*, PS 2017/2
4. **Świątkowski Andrzej Marian**, *Dyżur pracowniczy. Zagadnienia prawne dotyczące relacji pojęć „czas pracy” i „okres wypoczynku” w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej*, „Przegląd Sądowy” 2018/11